

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelství Economía, a. s. Praha

© federální ministerstvo financí

Adresa redakce: Vinohradská 49,
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo 2110, linka 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Federal Ministry of Finance in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House Economía, Prague

© Federal Ministry of Finance

Editor's Office: Vinohradská 49,
120 74 Prague 2, CSFR

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

- Jan VÍT: Cíle a nástroje měnové politiky v roce 1992 53
 Peter PALEČKA: Nový čs. celní sazebník 59
 Zdeněk VESELÝ: Platební neschopnost v roce 1991 61
 Karel MAREK: Notes to Issues of Stock Exchange and Exchange Business 69
 Martin MANDEL: Prognóza vývoje kursu čs. koruny na rok 1992 79

Finance a úvěr v zahraničí

Ladislav MACHOŇ: Způsoby řízení koncernů v tržní ekonomice (2. část) 91

Informace

Jiří JONÁŠ: Nobelova cena za ekonomii 1991 — Ronald Coase 103

Uprostřed čísla:

Frederic S. MISHKIN: **Ekonomie peněz, bankovníctví a finančních trhů** (na pokračování — 17. část) ss. 529—536

Všechny bibliografické údaje včetně údajů o autorských právech jsou uvedeny u prvního pokračování v č. 1/91 tohoto časopisu.

Publikováno po dohodě s College, sekci vyd. HarperCollins Publishers.

CONTENTS

- Jan VÍT: Goals and Instruments of the Monetary Policy for 1992 53
 Peter PALEČKA: The New Czechoslovak Tariff 59
 Zdeněk VESELÝ: Payment Arrears in 1991 61
 Karel MAREK: Notes to Issues of Stock Exchange and Exchange Business 69
 Martin MANDEL: Prediction of Czechoslovak Crown Exchange Rate Development in 1992 79

Finance and Credit Abroad

Ladislav MACHOŇ: Ways of Controlling Concerns in Market Economy (2nd Part) 91

Information

Jiří JONÁŠ: Nobel Prize for Economics in 1991 — Ronald Coase 103

In the middle of this issue:

Frederic S. MISHKIN: **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets** (To Be Continued — Part XVII) pp. 529—536

You can find all bibliographical data including particulars on copyright in part I of the series in No 1/91 of this journal.

Published by arrangement with College, a division of HarperCollins Publishers.

Redakční rada: ing. Aleš Bulíř, ing. Belo Bosák, CSc., Ing. Jozef Dančo, CSc., ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klapal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Antonín Kotulán, CSc., ing. Vratislav Kulháněk, ing. Ivan Mikloš, Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Miroslav Purkyně, dr. ing. Dušan Triska, CSc., prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Peter Vajda, CSc., ing. Anton Vavro, CSc., doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jaromír Zahradník

The New Czechoslovak Tariff

Czechoslovakia decided to increase the tariff protection with respect to the relatively low customs incidence which exists at present. This article brings basic information about changes which are connected with new customs rates. The overall weighted average is increased by about 1 percent. The author clarifies reasons of customs rates changes of individual groups of products. The conclusion of 47th session of GATT enables to introduce the new tariff system from January, 1. 1992.

DT: 658.15(437)

Platební neschopnost v roce 1991

Zdeněk VESELÝ*

Platební neschopnost podniků se stala v minulém roce nejvýraznějším negativním průvodním projevem transformace čs. ekonomiky. Problém platební neschopnosti si vyžádal permanentní pozornost ze strany podniků a vlády a stal se i předmětem rozsáhlé diskuse na stránkách tisku. Cílem článku je na základě analýzy platební neschopnosti za první tři čtvrtletí r. 1991 informovat čtenáře o jejím vývoji, struktuře, formulovat hypotézy o vztahu prvotní a druhotné platební neschopnosti a o jejich příčinách.

Repetitorium pojmů

Situace, kdy organizace z důvodu nedostatku likvidních prostředků nejsou schopny dostát svým finančním závazkům v požadovaném termínu, je v ekonomice ČSFR přetrvávajícím jevem.

Platební neschopnost se v zásadě projevuje ve dvou formách:

- závazky nesplacené v dohodnuté lhůtě vyplývající z hospodářské smlouvy (tento objem platební neschopnosti lze zjistit z účetních výkazů Výsledovka Úč 1A --- 12);
- úvěry nesplacené ve lhůtě — jsou evidovány bankovními ústavami.

V dalším se budeme zabývat jednak tzv. prvotní platební neschopností z hlediska vytypování místa jejího vzniku a dále tzv. platební neschopností druhotnou, která vzniká rozšiřováním a řetězením platební neschopnosti prvotní.

Prvotní platební neschopnost vymezíme jako převís závazků po lhůtě splatnosti nad pohledávkami po lhůtě splatnosti. Z tohoto pohledu vystupuje prvotní platební ne-

* Ing. Zdeněk Veselý, pracovník federálního ministerstva financí

Příspěvek byl redakci předán 17. 12. 91.

schopnost jako čistý nedostatek likvidních prostředků ke krytí splatných finančních závazků, který je nezávislý na platební schopnosti ekonomického okolí podniku.

Druhotnou platební neschopnost definujeme jako takový objem závazků po lhůtě splatnosti, který je menší nebo nejvýše roven objemu pohledávek po lhůtě splatnosti. Je to tedy ta část platební neschopnosti, která je vyvolána neplacením odběratelů.

Platí, že u subjektu s prvotní platební neschopností se zpravidla projevuje i druhotná platební neschopnost, ale ne každý subjekt s druhotnou platební neschopností musí vykazovat i prvotní platební neschopnost. Existují totiž podniky, jejichž pohledávky po lhůtě splatnosti jsou větší než závazky po lhůtě splatnosti (jsou tedy postiženy druhotnou platební neschopností, nikoli však prvotní).

Druhotná platební neschopnost je vyvolána nedostatkem finančních zdrojů odběratelů a koneckonců jejich prvotní platební neschopností (nebo jejich dodavatelů).

Za zdroj (příčinu) celého objemu platební neschopnosti tedy považujeme prvotní platební neschopnost, zatímco druhotná platební neschopnost je jevem vyvolaným. Druhotná platební neschopnost je do značné míry jevem dočasným, způsobeným nerozvinutostí institucionálního tržního rámce v transformující se ekonomice (neprůchodnost platebního styku bankami, nepružnost jejich úvěrové politiky způsobená distorzemi jejich bilancí, nerozvinutost, resp. neexistence směnečného oběhu apod). Zatímco prvotní platební neschopnost je nezbytnou součástí přirozeného tržního vývoje (předzvěst bankrotu těch firem, které nenalezly vhodné adaptační strategie), druhotná platební neschopnost je do značné míry jevem dočasným, technickým.

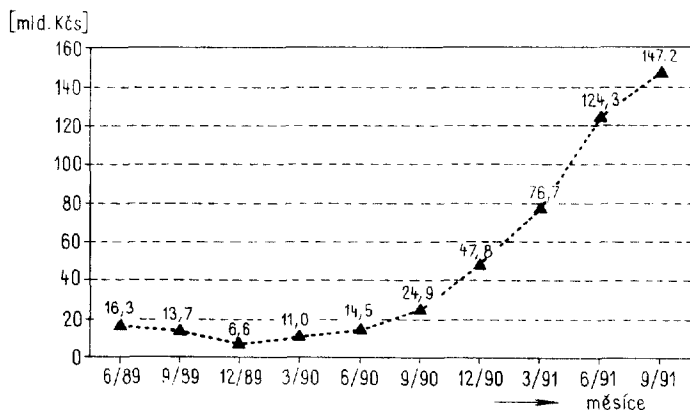
Popis problému

Růst platební neschopnosti

Nominální vývoj celkové platební neschopnosti za období od června 1989 je znázorněn v *grafu č. 1*.

Platební neschopnost vyjádřená závazky po lhůtě splatnosti se od prosince 1989, kdy dosáhla nejnižší úrovně za posledních 5 let (tj. 6,6 mld. Kčs), nepřetržitě zvyšovala do prosince 1990 (objem 47,1 mld. Kčs). V závěru roku 1990 přitom banky provedly zá-

Graf č. 1 Vývoj platební neschopnosti v ČSFR — závazky po lhůtě

pramen: finanční databanka FMF

počet závazků a pohledávek organizací v rozsahu cca 12 mld. Kčs, čímž se snížila druhotná platební neschopnost.

Z přehledu v *tabulce č. 1* je patrný *akcelerační efekt multiplikace platební neschopnosti* nejen co do objemu, ale i co do počtu platebněneschopných organizací (četnost je ovlivněna i zvyšováním počtu organizací).

Tabulka č. 1 Platební neschopnost celkem

v mld. Kčs

Soubor A + B + C - P	12/89	03/90	06/90	09/90	12/90	03/91	06/91	09/91
Průmysl paliv	0,1	0,0	0,1	0,2	0,5	0,2	0,6	0,8
počet organizací	3	5	7	6	8	12	13	13
Energetický průmysl	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,5	0,0	0,1
počet organizací	2	1	1	9	9	11	9	8
Hutnictví železa	0,0	0,1	0,0	0,8	2,0	4,3	10,5	14,8
počet organizací	3	3	3	13	15	21	24	25
Hutnictví neželezných kovů	0,0	0,0	0,0	0,1	0,5	1,0	2,6	2,6
počet organizací	0	1	2	11	15	19	25	29
Chemický a gumárensko-osinkový průmysl	0,2	0,2	0,3	0,7	1,2	3,0	4,5	6,8
počet organizací	11	14	19	28	48	66	81	91
Strojírenství	3,2	4,7	6,1	9,4	15,7	22,4	34,7	38,7
počet organizací	72	76	95	177	266	367	431	445
Elektrotechnický a elektronický průmysl	0,6	0,9	2,2	3,6	5,9	7,5	11,2	12,5
počet organizací	21	29	38	72	101	127	147	159
Průmysl stavebních hmot	0,1	0,2	0,2	0,3	0,9	1,3	1,9	2,2
počet organizací	15	24	26	34	59	94	116	118
Dřevozpracující průmysl	0,0	0,1	0,1	0,2	0,4	1,2	2,5	2,8
počet organizací	8	10	15	24	41	96	128	141
Kovodělný průmysl	0,1	0,3	0,2	0,5	1,9	2,9	6,2	6,6
počet organizací	15	38	44	59	109	162	190	203
Průmysl papíru a celulózy	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	0,8	0,9
počet organizací	5	6	6	9	14	20	22	22
Průmysl skla, keramiky a porcelánu	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,6	0,7
počet organizací	8	8	7	11	11	24	32	35
Textilní průmysl	0,0	0,0	0,1	0,3	0,7	1,8	4,2	5,3
počet organizací	18	20	21	35	55	78	95	111
Konfekční průmysl	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,5	1,1	1,0
počet organizací	1	8	9	20	23	47	64	68
Kožené průmysl	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,9	1,2	2,3
počet organizací	4	8	11	11	12	32	44	46
Polygrafický průmysl	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,3	0,4
počet organizací	2	2	8	7	14	28	37	40
Průmysl potravin a pochutin	0,1	0,1	0,2	0,3	1,4	2,3	2,8	3,6
počet organizací	24	25	23	28	62	88	104	141
Výroba mrazírenská	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
počet organizací	2	3	2	2	2	4	5	11
Ostatní průmyslová výroba	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,5	1,0	1,1
počet organizací	19	8	13	16	31	51	69	69
Průmysl celkem	4,5	6,7	9,6	17,0	31,9	51,3	86,9	103,1
počet organizací	233	289	350	572	895	1 347	1 636	1 775
Zemědělství	0,2	0,3	0,3	1,1	2,2	2,7	5,6	7,6
počet organizací	36	22	55	85	51	365	645	752
Lesnictví	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
počet organizací	4	5	5	4	6	7	6	8
Vodní hospodářství	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
počet organizací	5	1	2	3	1	9	9	7
Stavební výroba	1,0	1,7	1,5	1,7	2,5	3,7	5,3	6,0
počet organizací	47	78	89	135	229	370	456	474
Geologická činnost	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
počet organizací	3	3	3	4	8	12	14	15
Projektová činnost	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
počet organizací	21	13	14	23	41	43	54	57
Doprava	0,0	0,0	0,0	0,4	1,3	3,5	2,8	2,9
počet organizací	13	14	14	15	21	39	42	45
Spoje	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
počet organizací	2	0	1	2	2	2	3	2
Vnitřní obchod	0,2	0,2	0,2	0,4	1,0	3,0	5,9	5,1
počet organizací	58	88	86	119	134	197	254	286
Zahraniční obchod	0,1	1,5	1,6	1,7	1,7	0,8	0,3	0,8
počet organizací	4	8	8	8	12	12	12	20
MTZ	0,4	0,3	0,6	1,5	5,0	9,4	13,6	13,7
počet organizací	7	8	9	20	36	55	56	57

Soubor A + B + C - P	12/89	03/90	06/90	09/90	12/90	03/91	06/91	09/91
Nákup zemědělských výrobků	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,4	0,5
počet organizací	0	1	1	1	4	7	23	28
Vydavatelské činnosti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
počet organizací	3	3	3	4	10	13	19	23
Výrobní sféra	6,5	10,7	13,9	23,8	45,8	74,6	121,1	140,3
počet organizací	436	533	640	995	1 450	2 478	3 229	3 549
Výzkum a vývoj (VV)	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,3	0,5	0,6
počet organizací	9	11	18	20	43	63	94	105
Nevýrobní sféra celkem	0,1	0,3	0,6	1,1	2,0	2,1	3,2	6,8
počet organizací	24	61	87	111	201	288	358	411
ČSFR celkem	6,6	11,0	14,5	24,9	47,8	76,7	124,3	147,2
počet organizací	460	594	727	1 106	1 651	2 766	3 587	3 960

poznámka: Soubor A + B + C - P jsou čtvrtletně vykazující státní, družstevní a místní organizace.

pramen: finanční databanka FMF, vlastní propočty

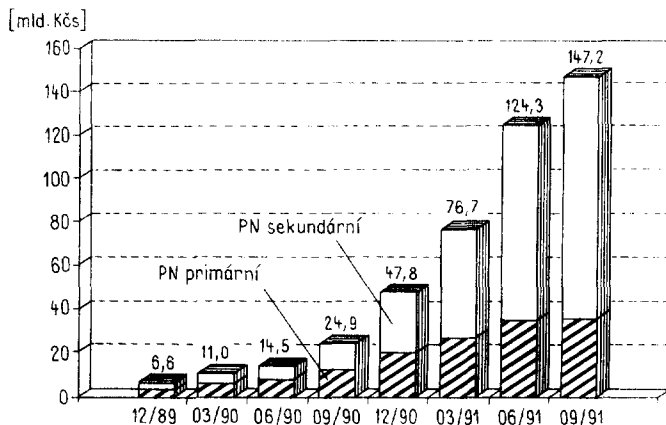
Vezmeme-li v úvahu, že objem platební neschopnosti je funkcí fyzického objemu zboží realizovaného předáním prvním veřejnému přepravci a cen tohoto zboží v daném okamžiku realizace, pak lze deflováním objem platební neschopnosti vyjádřit ve „fyzickém objemu“ realizovaného zboží např. v cenách IV. čtvrtletí 1990.

Provedeme-li tuto operaci na struktuře platební neschopnosti (prvotní platební neschopnosti a druhotné platební neschopnosti), dostaneme srovnatelný „fyzický“ objem prvotní platební neschopnosti vyvolávající druhotnou platební neschopnost. Struktura i objem platební neschopnosti nominálně a reálně (v cenách IV. čtvrtletí 1991) jsou znázorněny v grafech č. 2 a 3.

Z grafu v cenách IV. čtvrtletí 1990 je zřejmé, že v roce 1991 *prvotní platební neschopnost svůj objem téměř nemění* (týká se přibližně shodného objemu nezaplaceného zboží — okolo 20 mld. Kčs). Potvrzuje se tak hypotéza, že *růst celkové platební neschopnosti se prosazuje pouze jejím řetězením, tedy zvyšováním druhotné platební neschopnosti*. Celková platební neschopnost se v průběhu III. čtvrtletí 1991 proti stavu k 30. 6. 1991 zvýšila o 23 mld. Kčs při stagnaci prvotní platební neschopnosti. Růst platební neschopnosti se tedy soustřeďuje v druhotné platební neschopnosti.

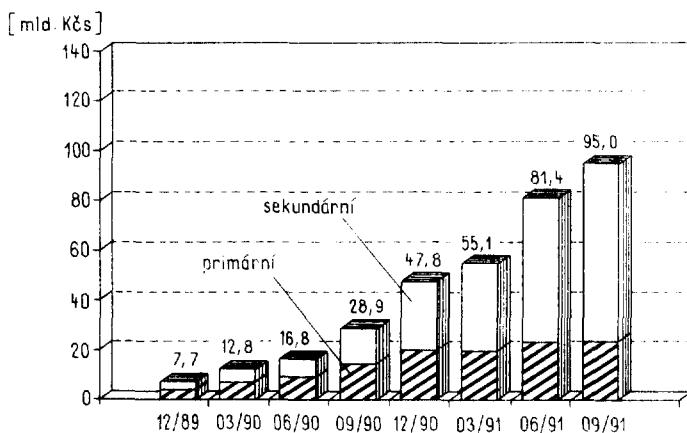
K vysvětlení konstantní výše prvotní platební neschopnosti (v cenách IV. čtvrtletí 1990) můžeme zformulovat tuto hypotézu:

Graf č. 2 Struktura platební neschopnosti

pramen: finanční databanka FMF
vlastní propočty autora

Graf č. 3 Struktura platební neschopnosti
(v cenách 4. čtvrtletí 1990)

pramen: finanční databanka FMF
vlastní propočty autora

V průběhu roku 1990 rostla prvotní platební neschopnost vlivem poklesu ekonomického růstu a transformací poptávky, na kterou podniky včas nereagovaly a požadovaly materiálové vstupy jak v objemu, tak i ve struktuře neodpovídajících reálným možnostem odbytu. Nerealizované odbytové zásoby zhoršovaly likviditu organizací a projevíly se neplacením dodavatelům. Stabilizovaná úroveň prvotní platební neschopnosti v roce 1991 naznačuje větší přizpůsobivost chování podniků svým odbytovým možnostem (nominální hodnota odbytových zásob se ve II. a III. čtvrtletí 1991 téměř nemění – znamená to pokles jejich fyzického objemu). Tuto hypotézu podporuje i zjištěná souvislost mezi růstem prvotní platební neschopnosti a růstem odbytových zásob. Potvrdila se i předpověď, že objem prvotní platební neschopnosti ve stálých cenách již neporoste, avšak zřejmě nedojde ani k jejímu snížení. *Snížení objemu prvotní platební neschopnosti (i celé platební neschopnosti) je možné spojit jen s uplatněním úpadku podniku nebo řešením hrozby tohoto úpadku vlastníkem.*

Strukturální rozložení platební neschopnosti a jeho posuny

Pro účely zkoumání toho, *odkud* se platební neschopnost šířila, byl zvolen odvětvový pohled na ekonomiku (viz tabulka č. 1). Za počátek rozšiřování byl vzat 31. 12. 1989, kdy platební neschopnost dosáhla minima za posledních 5 let (tj. závazky po lhůtě splatnosti ve výši 6,6 mld. Kčs).

Za sledované období od prosince 1989 do září 1991 se objem platební neschopnosti i počet organizací se závazky po lhůtě splatnosti nepřetržitě zvyšovaly (jak ukazuje *tabulka č. 2*).

Koncem září 1991 vykazovaly závazky po lhůtě splatnosti (platební neschopnost) 3 960 organizací (z celkového počtu 9 109 organizací) ve výši 147,2 mld. Kčs, z toho 1 771 organizací mělo prvotní platební neschopnost ve výši 36,0 mld. Kčs. Zbývajících 111,2 mld. Kčs (druhotná platební neschopnost) byly vyvolány prvotní platební neschopností a vztahy k zahraničí (nesplacené pohledávky po lhůtě k zahraničí koncem září 1991 činily 29,3 mld. Kčs).

	PN celkem	PN I	PN II	počet organizací celkem	počet organizací s PN	počet organizací s PN I	počet organizací bez PN
12/89	6,6	3,2	3,4	1 522	460	117	1 062
03/90	11,0	6,0	5,0	2 908	594	191	2 314
06/90	14,5	7,8	6,7	4 728	727	299	4 001
09/90	24,9	12,4	12,5	5 566	1 106	451	4 460
12/90	47,8	20,0	27,8	4 827	1 651	659	3 176
03/91	76,7	27,1	49,6	7 388	2 766	1 205	4 622
06/91	124,3	35,0	89,3	8 201	3 587	1 649	4 614
09/91	147,2	36,0	111,2	9 109	3 960	1 771	5 149

poznámka: stavy koncem měsíce

PN -- platební neschopnost

PN I -- prvotní platební neschopnost

PN II -- druhotná platební neschopnost

pramen: finanční databanka FMF

Ke konci září 1991 vykázalo celkovou platební neschopnost ve výši 100 mil. Kčs a větší celkem 302 organizací (nejvyšší vykázaný objem celkové platební neschopnosti činil u jedné organizace 3 093 mil. Kčs).

Z grafů je zřetelný výrazně rychlejší růst druhotné platební neschopnosti proti prvotní platební neschopnosti. Zatímco v prosinci 1990 byl podíl druhotné platební neschopnosti na celkové platební neschopnosti 58,2 %, v září 1991 již 75,6 %, přitom *podíl prvotní platební neschopnosti na celkové platební neschopnosti klesl ve stejném období z 41,8 % na 24,4 %*.

Největší objem platební neschopnosti byl v prosinci 1989 soustředěn v odvětví strojírenství. Podíl na celkové platební neschopnosti činil 48,0 %, podíl prvotní platební neschopnosti na celkové prvotní platební neschopnosti 51,0 %. I když podíl jak platební neschopnosti celkové, tak i platební neschopnosti prvotní na celkových hodnotách do září 1991 postupně relativně klesal až na 26,3 % platební neschopnosti z celkové platební neschopnosti za hospodářství ČSFR a na 29,4 % prvotní platební neschopnosti z celkové prvotní platební neschopnosti v ČSFR, zůstává toto odvětví nositelem největších objemů platební neschopnosti.

Druhým největším zdrojem platební neschopnosti bylo odvětví *stavební výroby*. V prosinci 1989 byl jeho podíl platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem 15,1 %, podíl prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem byl 12,2 %; v září 1991 podíl platební neschopnosti tohoto odvětví na platební neschopnosti celkem klesl na 4,1 %, podíl jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem klesl na 4,5 %.

Třetím největším zdrojem platební neschopnosti bylo odvětví *elektrotechnického a elektronického průmyslu*. V prosinci 1989 byl jeho podíl platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem 9,2 %, jeho podíl prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem 10,2 %; v září 1991 byl jeho podíl platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem 8,5 %, podíl jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem klesl na 8,1 %.

Významným, ale přechodným nositelem platební neschopnosti bylo i odvětví *zahraníčního obchodu* v období březen 1990 až září 1990, kdy podíl jeho platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem činil až 14,0 % a podíl jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem až 18,3 %. Hodnoty platební neschopnosti v tomto odvětví v září 1991 jsou zanedbatelné.

Naopak nositelem platební neschopnosti rostoucího významu je odvětví materiálně technického zásobování, jehož podíl platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem vzrostl z 2,7 % v březnu 1990 až na 12,3 % v březnu 1991, v období září 1991 klesl mírně na 9,3 % při podílu prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem 9,5 %.

Významným nositelem platební neschopnosti se stalo odvětví *zemědělství*, kde za posledních 12 měsíců podíl platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem oscilloval mezi 3,5 % až 5,2 % (v září 1991 byl 5,2 % a podíl jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem byl 6,3 %).

V rámci oborů s významnějšími podíly se platební neschopnost přelila k září 1991 i do odvětví *hutnictví železa* (10,0 % z celkové platební neschopnosti, prvotní platební neschopnost nemělo žádnou), do odvětví *kovodělného průmyslu* (podíl jeho platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem 4,5 %, podíl jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem 4,0 %), do odvětví vnitřního obchodu (v září 1991 podíl jeho platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem 3,5 % při významném podílu jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem ve výši 6,6 %) a do odvětví dopravy (podíl jeho platební neschopnosti na platební neschopnosti celkem 2,0 %, podíl jeho prvotní platební neschopnosti na prvotní platební neschopnosti celkem 6,7 %).

Ke konci září 1991 byla v zásadě bez platební neschopnosti pouze odvětví: energetického průmyslu, výroby mrazírenské, lesnictví, vodního hospodářství a spojů.

Rozložení prvotní platební neschopnosti na další odvětví můžeme spojit s postupným rozšiřováním důsledků transformačních procesů (rozsah i struktura poptávky a nabídky, důsledky nerovnoměrného cenového růstu vstupů a výstupů).

Příčiny platební neschopnosti

Pro účely zkoumání příčin vzniku platební neschopnosti je nutné se zaměřit na příčiny vzniku prvotní platební neschopnosti, neboť druhotná platební neschopnost je vyvolávána platební neschopností prvotní a multiplikačním efektem. Souvislost s vývojem prvotní platební neschopnosti byla ověřována na ukazatelích: zásoby celkem, odbytové zásoby, základní prostředky, výkony, zisk, úroky, mzdové náklady. Struktura a váha jednotlivých příčin platební neschopnosti se v jednotlivých obdobích posouvá. Pro analýzu byly použity údaje za IV. čtvrtletí 1990 a I., II. a III. čtvrtletí 1991. Prokázány byly pouze tyto souvislosti:

- určitá závislost vývoje prvotní platební neschopnosti na růstu zásob, především *odbytových*,
- souvislost s vývojem nákladových mezd,
- souvislost s vývojem zisku.

Výrazný růst platební neschopnosti ve 2. pololetí 1990 byl především důsledkem předzásobení podniků materiálovými vstupy v očekávání cenové liberalizace a nepravých odhadů vývoje možností odbytu výrobků.

Multiplikace platební neschopnosti a růst druhotné platební neschopnosti v I., II. a III. čtvrtletí 1991 byla podporována existujícím institucionálním rámcem; především:

- špatnou průchodností platebního styku bankou,
- nerozvinutým finančním trhem.

Ve II. a III. čtvrtletí 1991 již zřejmě odezněly anomálie mezi tvorbou zisku a jeho peněžní realizací a obnovuje se jeho přirozená souvislost s likviditou, což je podporováno i určitou „normalizací“ cenové hladiny.

Na základě hypotéz z uvedené analýzy platební neschopnosti lze formulovat následující závěry:

1. ekonomickým zdrojem prvotní platební neschopnosti jsou chyby v současné i minulé podnikové strategii. Prvotní platební neschopnost je nevyhnutelným doprovodným jevem adaptačních procesů. Prvotní platební neschopnost je mikroekonomickým problémem, předstupněm bankrotu, a proto bude *existovat vždy*;

2. druhotná platební neschopnost je vyvolaný jev způsobený:

- řetězovým efektem a efektem multiplikačním,
- neprůchodností platebního styku bankami,
- nízkou pružností úvěrové politiky bank, způsobenou také jejich kapitálovou situací,
- nerozvinutostí, resp. neexistencí směnečného oběhu;

3. zájmem makroekonomické politiky státu není vlastní řešení prvotní platební neschopnosti; ta je jednak problémem výlučně mikrosféry, jednak výrazem strukturálních adaptačních procesů, které v ní probíhají, a neadekvátní reakce podniků na ně. V tomto smyslu bude prvotní platební neschopnost existovat vždy jako průvodní jev úpadku. Z toho vyplývá, že jakákoliv opatření z úrovně centra (ať už hospodářské politiky, nebo institucionálního rámce tržní ekonomiky) musí směřovat pouze k řešení druhotné platební neschopnosti;

4. možnosti řešení druhotné platební neschopnosti jsou tyto:

- pružnější úvěrová politika bank,
- soubor opatření institucionálního rámce,
- rozšíření způsobů úhrady (směnky, akreditivy),
- vzájemný zápočet závazků a pohledávek,
- úpadek podniků.

SUMMARY

Payment Arrears in 1991

This paper deals with the most expressive phenomena of the Czechoslovak economy transition -- the payment arrears of enterprises. The author briefly shows the basic notions in the first part. The second part consists of an analysis of payment arrears from the point of view of their developments and their structure. The brief outline of the payment arrears causes is the subject of the third part. The conclusions from the analyses and the possible solution are presented in the final part of this article.